

Sygn. akt VI ACa 1467/12

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 czerwca 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący - Sędzia SA – Ksenia Sobolewska – Filcek

Sędzia SA – Anna Orłowska (spr.)

Sędzia SA – Ewa Stefańska

Protokolant: – sekr. sądowy Ewelina Murawska

po rozpoznaniu w dniu 6 czerwca 2013 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa M. K.

przeciwko Skarbowi Państwa - Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej

o zadośćuczynienie

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 19 lipca 2012 r.

sygn. akt III C 972/11

oddala apelację.

Sygn. akt VI ACa 1467/12

UZASADNIENIE

Pozwem złożonym dnia 24 maja 2011 roku M. K. wniósł o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa – Centralnego Zarządu Służby Więziennej kwoty 80.000 złotych wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 29 września 2006 r. tytułem zadośćuczynienia za naruszenie jego dóbr osobistych w związku z przebywaniem w Areszcie Śledczym w T. oraz w Zakładzie Karnym w P. w niegodziwych warunkach tj. w przeludnionych celach, w których nie miał zagwarantowanej powierzchni 3 m² na jednego osadzonego, a także z uwagi na niezapewnienie mu należytych warunków bytowych w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności w powyższych jednostkach.

W uzasadnieniu pozwu powód wskazał, iż odbywając karę pozbawienia wolności w powyższych jednostkach penitencjarnych przebywał w zawilgoconych i przeludnionych celach mieszkalnych, w których nie miał zapewnionego odpowiedniego oświetlenia i wentylacji. Powód wskazał również, iż nie wszystkie cele posiadały murowane kąpiki sanitarne celem zapewnienia intymności. W celach brak było również bieżącej ciepłej wody, okna były małe i nie zapewniały dopływu świeżego powietrza, natomiast jedzenie było nieświeże, a porcje żywieniowe były małe. Osadzeni nie otrzymywali odpowiedniej ilości środków higieny, pozwalających na utrzymanie celi w należytych warunkach,

nadto w celach występowały insekty. Dodatkowo powód wskazał, iż został odizolowany od ogólnych spacerów, a także nie miał dostępu do boisk, kina, czy świetlicy.

Pozwany Skarb Państwa – Centralny Zarząd Służby Więziennej w W. wniósł o oddalenie powództwa oraz o zasądzenie od powoda kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych. W uzasadnieniu swojego stanowiska procesowego pozwany wskazywał na bezpodstawność powództwa, a nadto podniósł zarzut przedawnienia części roszczenia, powołując się na trzyletni termin przedawnienia roszczenia powoda tj. za okres przed dniem 16 maja 2008 r., W odpowiedzi na pozew pozwany podniósł również zarzut nadużycia prawa podmiotowego przez powoda.

Wyrokiem z dnia 19 lipca 2012 roku Sąd Okręgowy zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 1.000 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 14 czerwca 2011 roku do dnia zapłaty (punkt 1.), oddalając powództwo w pozostałym zakresie (punkt. 2) oraz odstępując od obciążania powoda kosztami sądowymi oraz obowiązkiem zwrotu kosztów procesu na rzecz strony przeciwnej (punkt 3. i 4.).

Powyższe rozstrzygnięcie zapadło w oparciu o stan faktyczny, ustalony w sposób następujący:

M. K. w okresie od dnia 29 września 2006 r. do dnia 25 listopada 2008 r. przebywał w Areszcie Śledczym w T., natomiast w okresie od dnia 25 listopada 2008 r. do dnia 29 czerwca 2011 r. był osadzony w Zakładzie Karnym w P..

W Areszcie Śledczym w T. powód przebywał od dnia 29 września 2006 r. do dnia 25 listopada 2008 r. W owym czasie w jednostce tej panowało okresowe przeludnienie, o czym dyrektor powyższej jednostki penitencjarnej informował sędziego penitencjarnego w drodze wydania stosownego zarządzenia. W okresie od dnia 16 maja 2008 r. do dnia 25 listopada 2008 r. powód przebywał w celi dwuosobowej nr 312 o powierzchni 7,90 m². Skład osobowy powyższej celi kształtował się następująco: od 8 maja 2008 r. do 8 lipca 2008 r., od 18 lipca 2008 r. do 24 lipca 2008 r., od 2 sierpnia 2008 r. do 1 września 2008 r., od 9 września 2008 r. do 17 września 2008 r., od 24 września 2008 r. do 2 października 2008 r. oraz od 29 października 2008 r. do 5 listopada 2008 r. – w celi przebywało dwóch osadzonych, zaś w okresach: od 9 lipca 2008 r. do 16 lipca 2008 r., od 26 lipca 2008 r. do 1 sierpnia 2008 r., od 2 września 2008 r. do 8 września 2008 r., od 18 września 2008 r. do 23 września 2008 r., od 3 października 2008 r. do 28 października 2008 r. oraz od 6 listopada 2008 r. do 25 listopada 2008 r. – w celi przebywało trzech osadzonych. W związku z powyższym powód był osadzony przez pewien okres czasu w warunkach, w których powierzchnia celi na jedną osobę wynosiła mniej niż 3 m².

Wszystkie cele w w/w jednostce penitencjarnej były wyposażone standardowo zgodnie z wymogami zawartymi w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych. Znajdowały się w nich łóżka, szafki, stoliki, taborety, a nadto zachowane zostały odpowiednie warunki sanitarne w postaci zabudowanego kącika sanitarnego, oddzielonego od reszty celi celem zapewnienia intymności. Zgodnie z powyższym rozporządzeniem powód otrzymał przy przyjęciu środki higieny osobistej, a także środki przeznaczone do utrzymania czystości w celi. Każda cela wyposażona była również w wentylację grawitacyjną, która była poddawana kontroli przez wyspecjalizowaną firmę zewnętrzną, w związku, z czym w celach był zapewniony dopływ świeżego powietrza. Dodatkowo skazani mieli również możliwość otwierania okien w celach. W dniu 14 listopada 2008 r. w Areszcie Śledczym w T. została przeprowadzona okresowa kontrola przewodów kominowych na skutek, której stwierdzono, że przewody wentylacyjne są drożne i mają prawidłowy ciąg. Z kolei w protokole Państwowego Inspektora Sanitarnego z dnia 29 grudnia 2008 r. nie stwierdzono żadnych nieprawidłowości w zakresie panujących w powyższej jednostce warunków sanitarno-higienicznych. W powyższej jednostce przeprowadzane były również zabiegi dezynfekcji, dezynsekcji i deratyzacji. Powyższe czynności podlegały okresowym kontrolom, z których były sporządzane stosowne karty kontroli. Oświetlenie w celach było zgodne z rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie. Z tego względu, iż powierzchnia okien w stosunku do podłogi nie była w pełni zachowana, brak stosownego oświetlenia w tym zakresie był uzupełniany oświetleniem żarowym zgodnym z obowiązującą normą oświetlenia. Nadto jak wynika z treści notatki służbowej sporządzonej w dniu 22

czerwca 2011 r. powód M. K. w trakcie pobytu w powyższej jednostce nie składał skarg na panujące w niej warunki socjalno-bytowe, a także na niewłaściwe traktowanie ze strony administracji powyższej jednostki.

W Zakładzie Karnym w P. powód był osadzony w okresie od dnia 25 listopada 2008 r. do dnia 29 czerwca 2011 r. W tym okresie w powyższej jednostce penitencjarnej również występowało okresowo zjawisko przeludnienia, o czym dyrektor powyższej jednostki penitencjarnej informował sędziego penitencjarnego w drodze wydania stosownego zarządzenia. W Zakładzie Karnym w P. powód przebywał w następujących czasookresach w określonych celach mieszkalnych: od dnia 26 listopada 2008 r. do dnia 6 października 2010 r. – w celach nr 15,10,7,14,8, znajdujących się w pawilonie E na oddziale I, natomiast od dnia 6 października 2010 r. do dnia 28 czerwca 2011 r. – w celach nr 14,8, znajdujących się w pawilonie E na oddziale I oraz celach nr 2517,47,20, znajdujących się w pawilonie D na oddziałach I i II. Jak wynika z notatki służbowej sporządzonej w dniu 2 grudnia 2011 r. powód od dnia 22 czerwca 2009 r. nie przebywał w powyższej jednostce w celach, w których nie była zapewniona wymagana norma powierzchni 3 m⁽²⁾.

Zakład karny w P. był systematycznie wizytowany przez sędziego ds. penitencjarnych Sądu Okręgowego w Bydgoszczy, a działalność jego administracji w latach 2009 - 2010 została oceniona pozytywnie. W tej jednostce w powyższym okresie przeprowadzone zostały również remonty niektórych cel mieszkalnych celem zapewnienia lepszych warunków bytowych osadzonemu. Przeprowadzone prace remontowo-konserwacyjne obejmowały malowanie pomieszczeń, wymianę instalacji elektrycznych, a także modernizację kącików sanitarnych wykonanych z płyty wiórowej na kąciki murowane. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych powód otrzymał przy przyjęciu odpowiednią do pory roku odzież, bieliznę, obuwie i środki higieny. Powód miał również wymienianą bieliznę osobistą raz w tygodniu oraz bieliznę pościelową raz na dwa tygodnie. Cele mieszkalne, w których przebywał osadzony M. K. posiadały zróżnicowane standardy socjalno-bytowe. Część cel posiadała węzły sanitarne murowane, zaś w pozostałej części węzły sanitarne wykonane były z konstrukcji stalowej wypełnionej płytą wiórową celem zapewnienia intymności. Budynki mieszkalne oraz usytuowane w nich cele posiadały prawidłową wentylację grawitacyjną, która była poddawana okresowej kontroli przez wyspecjalizowany zakład kominiarski. W każdej celi znajdowało się również sprawne okno. W okresie przebywania powoda w powyższej jednostce zostały przeprowadzone również pomiary natężenia oświetlenia, które okazały się zgodne z obowiązującymi normami. W przypadku pojawienia się w pomieszczeniach mieszkalnych insektów, powyższy fakt był zgłaszany przez administrację powyższej jednostki wyspecjalizowanemu Zakładowi Dezynfekcji, Dezynsekcji i Deratyzacji, który przeprowadzał w tym zakresie stosowne czynności. Posiłki wydawane osadzonemu odpowiadały ustalonym normom kalorycznym, a także podlegały kontroli ze strony służby zdrowia. Skazani mieli możliwość codziennego korzystania ze spacerów na wolnym powietrzu. Osadzeni mieli również możliwość korzystania z zajęć kulturalno – oświatowych (m.in. z biblioteki, powód mógł również korzystać trzy razy w tygodniu ze świetlicy), czy też kół zainteresowań, nadto mieli zapewniony dostęp do opieki medycznej. Osadzeni mogli również aktywnie uczestniczyć w życiu religijnym, a także podjąć zatrudnienie. Jak wynika z dokumentów załączonych do akt niniejszej sprawy powód swoją postawą i zachowaniem wielokrotnie naruszał obowiązujący w powyższej jednostce porządek wewnętrzny, w związku z czym były stosowane wobec niego kary dyscyplinarne.

W oparciu o powyższe okoliczności faktyczne, Sąd Okręgowy zważył, iż powództwo, w oparciu o dyspozycję art. 23 k.c. w zw. z art. 24 § 1 zdanie 3 k.c. w zw. z art. 448 k.c. zasługuje na częściowe uwzględnienie.

Zdaniem Sądu Okręgowego niezapewnienie przez Państwo osadzonemu w jednostkach penitencjarnych minimalnych norm powierzchniowych stanowiło naruszenie dóbr osobistych powoda w postaci godności osobistej, której zgodnie z art. 30 Konstytucji RP ochrona i poszanowanie jest obowiązkiem władz publicznych. Nie można jednak takiego naruszenia dóbr osobistych traktować jako aktu represji skierowanego indywidualnie przeciwko powodowi. Warunki lokalowe, w jakich przebywał wówczas powód dotyczyły w równym stopniu również innych skazanych. Powyższe dobra osobiste powoda nie zostały zatem naruszone działaniami, które to działania stanowiąc by miały indywidualnie skierowaną przeciwko powodowi represję.

W ocenie Sądu I instancji sam fakt przeludnienia w zakładach karnych na terenie całego kraju jest powszechnie znany i nie wymaga to żadnego dowodzenia. Powszechnie znane są także problemy związane z warunkami technicznymi

niemal wszystkich zakładów karnych, czy aresztów śledczych na terenie całego kraju jak i fakt, że wiele z nich wymaga niemal natychmiastowej modernizacji czy choćby remontu. Zdaniem Sądu Okręgowego mimo uznania, iż warunki, w których był osadzony powód, naruszyły jego godność, to skala tego naruszenia nie przybrała takiej formy, która według Sądu uzasadniałaby zasądzenie zadośćuczynienia w żądanej przez powoda wysokości. Wskazał w tym względzie, że pomimo doznanych niedogodności powód miał zapewnione miejsce do spania, bezpłatną opiekę medyczną, wyżywienie zgodnie z przewidzianymi normami, a także możliwość korzystania z zajęć świetlicowych, z biblioteki, czy też odbywania codziennego spaceru. W tym kontekście Sąd Okręgowy zwrócił uwagę na okoliczność, iż powód mimo wszystko miał lepsze warunki niż znaczna część osób przebywających na wolności, które, w przeciwieństwie do powoda, respektują normy prawa karnego, a które często bez swojej winy żyją w niedostatku i ubóstwie. Nadto jak wynika z materiału dowodowego zebranego w niniejszej sprawie powód przebywając w przedmiotowych jednostkach penitencjarnych nie składał skarg na warunki bytowe w nich panujące.

Odnosząc się związku między stwierdzeniem naruszenia dóbr osobistych powoda wskutek umieszczenia go w przeludnionej celi, a spełnieniem przesłanek odpowiedzialności Skarbu Państwa za naruszenie dóbr osobistych powoda Sąd Okręgowy stwierdził, przywołując orzecznictwo Sądu Najwyższego, iż umieszczenie osoby pozbawionej wolności w celi o powierzchni przypadającej na osadzonego mniejszej niż 3 m² może stanowić wystarczającą przesłankę stwierdzenia naruszenia jej dóbr osobistych. Odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 448 k.c. za krzywdę wyrządzoną tym naruszeniem nie zależy od winy (uchwała w składzie 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2011 r., sygn. III CZP 25/11). W ocenie Sądu Okręgowego osadzenie powoda przez pewien okres czasu w celach, w których powierzchnia przypadająca na jednego osadzonego była mniejsza niż przepisowe 3 m² stanowi naruszenie jego godności. Brak zapewnienia powodowi właściwej powierzchni podczas odbywania kary stanowi główny czynnik decydujący o naruszeniu jego dóbr osobistych. Oczywistym jest bowiem, iż brak wystarczającej ilości miejsca przekłada się również na inne sfery życia osadzonego i wpływa bezpośrednio na pozostałe warunki bytowe. Większa niż dopuszczalna ilość osadzonych w jednej celi skutkuje zmniejszeniem powierzchni do spania, jedzenia, a także uniemożliwia normalne poruszanie się po celi.

Przyjmując, że w sprawie doszło do naruszenia godności powoda w związku z umieszczeniem go w celi niezapewniającej mu minimalnych warunków bytowych wobec naruszenia standardu przyznania 3 m² powierzchni, Sąd I instancji uznał, że stanowi to samodzielną podstawę żądania zadośćuczynienia za doznany uszczerbek w sferze niematerialnej.

Przed przejściem do omówienia zasadności wysokości dochodzonego zadośćuczynienia, Sąd Okręgowy stwierdził, iż zarzut pozwanego o przedawnieniu roszczenia powoda za okres poprzedzający trzy letni okres przed wniesieniem powództwa (tj. okres przed dniem 16 maja 2008 r.) zasługiwał na uwzględnienie. Roszczenie to bezspornie jest roszczeniem majątkowym, a zatem ulega przedawnieniu według przepisu art. 442¹ § 1 k.c. W przedmiotowej sprawie powód złożył pozew dnia 24 maja 2011 r. (data prezentaty), nie zaś jak wskazał pełnomocnik pozwanego w odpowiedzi na pozew w dniu 16 maja 2011 r., co nie zmienia faktu, iż wszelkie roszczenia powoda względem pozwanego powstałe przed dniem 24 maja 2008 r. uległy przedawnieniu, co skutkowało oddaleniem powództwa w zakresie roszczeń powoda powstałych przed w/w dniem.

W ocenie Sądu Okręgowego żądanie zasądzenia tytułem zadośćuczynienia kwoty 80 000 złotych nie zasługiwało na uwzględnienie. Sąd I instancji wskazał w tym względzie, że do istoty osadzenia w jednostce penitencjarnej należy pewne ograniczenie praw i wolności jednostki. Trudno oczekiwać, aby warunki bytowe, sanitarne i socjalne panujące w jednostkach penitencjarnych mogły odpowiadać warunkom, które jednostka może samodzielnie kreować pozostając na wolności. Według Sądu Okręgowego powód popełniając przestępstwo musiał liczyć się z tym, iż karę za swój czyn będzie odbywał w więzieniu, w którym z oczywistych względów nie ma komfortu. Kara pozbawienia wolności stanowić ma pewną dolegliwość. Obowiązkiem władz publicznych jest jednak zapewnienie osadzonemu humanitarnego wykonania kary pozbawienia wolności, z poszanowaniem jego godności, praw i wolności obywatelskich. Ograniczenie tych wolności może wynikać z przepisów prawa, jak i wydanego na ich podstawie prawomocnego orzeczenia. Powód powinien mieć w związku z powyższym świadomość, iż warunki panujące w jednostkach penitencjarnych odbiegają

będą od przyjętych przez niego standardów bytowych, tym bardziej, że odbywa karę pozbawienia wolności od 2006 r., a więc miał możliwość zapoznania się z warunkami panującymi w jednostkach penitencjarnych. W okresie objętym żądaniem pozwu przekroczenie norm zaludnienia w jednostkach penitencjarnych pozostawało zjawiskiem w dużej mierze niezależnym od działań podejmowanych przed administrację jednostek penitencjarnych, będąc wypadkową ogólnego wzrostu liczby osób, kierowanych do odbycia kary w warunkach izolacji.

W ocenie Sądu I instancji, mając na uwadze naruszenie dóbr osobistych powoda, jakiego dopuścił się pozwany, a także czas, jaki naruszenie to obejmowało zasadnym było przyznanie powodowi z tego tytułu kwoty 1.000 złotych. Rolą zadośćuczynienia jest zrekompensowanie negatywnych przeżyć. Przy żądaniu przyznania odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia na rzecz pokrzywdzonego podstawowym kryterium oceny Sądu winien być rozmiar ujemnych następstw w sferze psychicznej pokrzywdzonego, bowiem celem przyznania ochrony w formie majątkowej jest zrekompensowanie i złagodzenie doznanej krzywdy moralnej. Z tych też względów sąd jest zobowiązany ustalić zakres cierpień pokrzywdzonego, a przy ocenie tej przesłanki nie może abstrahować od wszystkich okoliczności towarzyszących powstaniu krzywdy. Te natomiast nie pozwalają na uwzględnienie roszczenia powoda w całości.

W ocenie Sądu Okręgowego, zasądzona na rzecz powoda kwota w wysokości 1.000 złotych będzie stanowiła dla powoda stosowną rekompensatę za naruszenie jego dóbr osobistych przez pozwanego poprzez umieszczenie go tymczasowo w przeludnionych celach, co przekładało się na warunki bytowe oraz sanitarno-higieniczne w nich panujące.

Podsumowując Sąd Okręgowy uznał, iż suma 1.000 złotych jest adekwatna do stopnia winy pozwanego oraz skutków naruszenia dóbr osobistych powoda w niniejszej sprawie. Sąd zasądził również odsetki ustawowe od powyższej kwoty(art.481 k.c.) ale od dnia następnego po dniu doręczenia odpisu pozwu pozwanemu, oddalając w pozostałej części żądanie zasądzenia odsetek ustawowych. Przeżywany przez powoda dyskomfort nie był bowiem zbyt intensywny i długotrwały, a nadto nie kumulował się zasadniczo z innymi naruszeniami jego praw. Na gruncie niniejszego postępowania powód nie udowodnił, iż był szykanowany ze strony funkcjonariuszy jednostek penitencjarnych, nie potwierdziły się również inne okoliczności, które miałyby negatywny wpływ na jego zdrowie, a które potęgowałyby odczuwany dyskomfort.

O kosztach procesu Sąd I instancji orzekł w oparciu o art. 102 k.p.c.. Powód był zwolniony od kosztów sądowych. Biorąc pod uwagę jego sytuację rodzinną, osobistą, majątkową i dochody powoda, które to okoliczności legły u podstaw zwolnienia, Sąd Okręgowy nie obciążył powoda kosztami procesu oraz kosztami zastępstwa prawnego pozwanego, o czym orzeczono w punkcie 3 i 4 wyroku. Sąd Zauważył w tym względzie, iż powód jako osoba pozbawiona wolności, nie osiąga dochodów, ani też nie posiada majątku z którego pozwany mógłby się zaspokoić w przypadku zasądzenia na jego rzecz kosztów zastępstwa procesowego.

Apelację od wyroku złożył pozwany, zaskarżając orzeczenie w części tj. w zakresie punktu 1. i 3. orzeczenia, zarzucając rozstrzygnięciu:

I. Naruszenie przepisów prawa materialnego:

1. art. 24 k.c. w zw. z art. 23 k.c. w zw. z art. 110 § 2 k.k.w. i art. 248 § 1 k.k.w. przez niewłaściwe zastosowanie art. 24 k.c. w zw. z art. 23 k.c. oraz błędną wykładnię art. 248 § 1 k.k.w. w zw. z art. 110 § 2 k.k.w. polegającą na stwierdzeniu zaistnienia w ustalonym w sprawie stanie faktycznym przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej pozwanego w postaci bezprawności zachowania pozwanego;

2. naruszenie art. 24 k.c. i art. 448 k.c. poprzez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że:

- naruszone zostało dobro osobiste powoda w postaci godności,

- zostały spełnione przesłanki zasądzenia na rzecz powoda zadośćuczynienia pieniężnego w związku z naruszeniem jego godności;

3. naruszenie art. 5 k.c. poprzez jego niezastosowanie w powyższej sprawie, pomimo, że roszczenie powoda stanowi nadużycie prawa podmiotowego.

II. Naruszenie przepisów postępowania cywilnego, tj. :

1. art. 228 § 1 k.p.c. przez jego zastosowanie w sprawie polegające na uznaniu, że nie wymagała dowodzenia okoliczność przebywania powoda w celach przeludnionych oraz warunków bytowych w jednostkach penitencjarnych, w których powód przebywał, gdyż fakty przeludnienia w zakładach karnych na terenie całego kraju a także warunków bytowych (problemów z wiązanych z warunkami technicznymi i konieczności remontu lub modernizacji wielu z tych jednostek) są faktami powszechnie znanymi;

2. art. 233 § 1 k.p.c. przez brak wszechstronnego rozważenia materiału dowodowego i wyprowadzenie wniosku końcowego sprzecznego z zebrany materiał dowodowy polegające na przyjęciu, że powód był przez pewien okres osadzony w Zakładzie Karnym w P. w celach, w których nie miał zapewnione 3 m² powierzchni w sytuacji gdy z dopuszczonych dowodów, w szczególności dokumentów przedłożonych przez pozwanego takie okoliczności nie wynikają;

3. art. 102 w zw. art. 98 k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że powód jako strona przegrywająca proces nie jest zobowiązany do zwrotu kosztów procesu na rzecz pozwanego, ponieważ jego sytuacja mieści się w określonym w tym przepisie szczególnie uzasadnionym przypadku.

Wskazując na powyższe zarzuty, skarżący wnosił o zmianę zaskarżonego wyroku w części tj. w zakresie punktu 1. poprzez oddalenie powództwa i w zakresie punktu 3. poprzez zasądzenie od powoda na rzecz Skarbu Państwa-Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego pozwanego w postępowaniu w pierwszej instancji, ewentualnie o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania oraz w każdym przypadku o zasądzenie od powoda na rzecz Skarbu Państwa - Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego pozwanego za drugą instancję według norm przepisanych.

Argumentując swoje stanowisko wskazywał, iż sam fakt przebywania przez powoda okresowo w celach, w standardzie poniżej 3m² powierzchni na jednego osadzonego, nie uzasadniał jeszcze automatycznie bezprawności działania pozwanego. Wskazywał, iż Sędziowie Penitencjarni w załączonych do akt sprawy informacjach wskazywali, iż w okolicznościach faktycznych osadzenia powoda miały zastosowania uregulowania art. 248 § 1 k.k.w., który niekiedy dopuszczał możliwość umieszczenia osadzonego w celi nie spełniającej w/w standardu. Sąd Okręgowy nie dokonał żadnych rozważań w tej kwestii. Pozwany argumentował także, iż brak zgłaszanych przez powoda zastrzeżeń co do warunków pobytu w Zakładach Karnych należy traktować jako dorozumianą zgodę na taki stan rzeczy, co wyłącza bezprawność działania pozwanego. Skarżący zaznaczał również, iż przebywanie przez powoda w celi poniżej omawianego standardu może stanowić wystarczającą przesłankę dla stwierdzenia naruszenia dóbr osobistych, lecz nie może tu być stosowany automatyzm, bowiem zastosowanie art. 448 k.c. zależy także od wielu innych czynników takich jak długotrwałość przebywania w celi, uciążliwości z tym związanych czy poczucia krzywdy i jego stopnia. Z akt sprawy wynika przy tym, iż powód otrzymywał wystarczającą ilość środków sanitarno – higienicznych, odpowiednią do pory roku odzież, wyżywienie oraz miał możliwość uczestniczenia w zajęciach kulturalno – oświatowych. Cele miały drożną wentylację, były w nich przeprowadzane cyklicznie zabiegi dezynsekcji, dezynfekcji i deratyzacji. Również oświetlenie w celach było prawidłowe. Jednocześnie powód był osobą naruszającą porządek wewnętrzny jednostki w trakcie osadzenia w ZK w P., w związku z czym był karany dyscyplinarnie. Skarżący odwołał się także do zarzutu sprzeczności żądania pozwu z zasadami współżycia społecznego, odnosząc się do sytuacji ekonomicznej kraju i społeczeństwa. Skarżący kwestionował także wskazania Sądu I instancji, iż nie wymaga dowodzenia okoliczność przebywania przez powoda w celach przeludnionych oraz kwestia warunków bytowych w jednostkach penitencjarnych, gdyż są to fakty powszechnie znane (naruszenie art. 228 § 1 k.p.c.). Podnosił także, iż ze sformułowania notatki służbowej z dnia

2 grudnia 2011 roku nie wynika, iż powód przebywał w ZK w P. w celach mieszkalnych nie spełniających normy (naruszenie art. 233 § 1 k.p.c.).

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jako niezasadna podlegała oddaleniu.

Sąd Apelacyjny podzielił w całości ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd I instancji, przyjmując je za własne.

Uprzedzając dalsze rozważania, dla uporządkowania wyводу zaznaczyć na wstępie należy, iż Sąd Okręgowy uwzględniając zgłoszony przez pozwanego zarzut przedawnienia roszczenia, przy braku skutecznego zaskarżenia wyroku przez powoda, ograniczył zakres podstawy faktycznej będącej przedmiotem badania przez Sąd II instancji do okresu osadzenia powoda w jednostkach penitencjarnych po dniu 24 maja 2008 roku.

Przechodząc zaś do uzasadnienia merytorycznego rozstrzygnięcia stwierdzić należało, że prawo do godnego odbywania kary pozbawienia wolności niewątpliwie należy zaliczyć do katalogu dóbr osobistych podlegających ochronie. Działania naruszające te dobra mogą zatem rodzić odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 24 i 448 k.c. (tak Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 17 marca 2010r., sygn. akt II CSK 486/09, LEX nr 599534), z obowiązkiem zapłaty zadośćuczynienia za doznane krzywdy włącznie (por. Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 18 października 2011 r. sygn. akt III CZP 25/11 LEX nr 960463).

Oceniając, czy zaistniały podstawy do uwzględnienia roszczenia powoda stwierdzić wpiertw należało, iż co do zasady dyspozycja art. 448 k.c. znajduje zastosowanie tylko w wypadku zawinionego, bezprawnego naruszenia dóbr osobistych, wobec czego dla uwzględnienia roszczenia, konieczne jest jednoczesne zaistnienie trzech przesłanek w postaci naruszenia dobra osobistego strony, bezprawności działania sprawcy i jego winy. Niemniej, w sytuacji w której źródło krzywdy związane jest z działaniem organów Skarbu Państwa przy wykonywaniu władzy publicznej, to odpowiedzialność jest w tym przypadku oparta jedynie na przesłance bezprawności. „Utrzymanie jako przesłanki tej odpowiedzialności także czynnika subiektywnego (winy) naruszałoby konstytucyjnie ukształtowaną zasadę odpowiedzialności państwa za działania w sferze imperium” (por. Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 18 października 2011 r. sygn. akt III CZP 25/11).

Odnosząc się w pierwszej kolejności do oceny czy doszło w sprawie do naruszenia dóbr osobistych powoda stwierdzić należało, za poglądem wyrażonym w w/w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2011 roku, iż „umieszczenie osoby pozbawionej wolności w celi o powierzchni przypadającej na osadzonego mniejszej niż 3 m² może stanowić wystarczającą przesłankę stwierdzenia naruszenia jej dóbr osobistych.” Wskazania te przytoczył także Sąd Okręgowy. Wywiodł z nich jednakże nie do końca trafną konkluzję, iż fakt ten stanowić może samodzielną podstawę żądania zadośćuczynienia za doznany uszczerbek w sferze niematerialnej. Tymczasem jak wskazano w kolejnym akapicie uzasadnienia omawianej Uchwały Sądu Najwyższego, przyjęcie, iż naruszenie normy 3m² „stanowi naruszenie” oznaczałoby, że omawiana sytuacja zawsze, bezwzględnie i automatycznie byłaby kwalifikowana jako naruszenie dóbr osobistych osoby osadzonej. Byłoby to równoznaczne z odrzuceniem możliwości uwzględnienia jakichkolwiek innych, występujących w konkretnej sprawie, okoliczności i z nieuzasadnionym pozbawieniem sądu swobody jurysdykcyjnej. Jak wykazano, takie stanowisko nie miałoby też dostatecznego oparcia w judykaturze. Należy przy tym pamiętać, że przesłanką przyznania zadośćuczynienia jest - zgodnie z art. 448 k.c. - doznanie przez osadzonego krzywdy; jej ustalenie i ocena rozmiaru należy do sądu orzekającego, uwzględniającego wszystkie okoliczności konkretnej sprawy. Tym samym trafnie wskazywał skarżący, iż nawet przy stwierdzeniu, że w sprawie doszło do naruszenia prawa osadzonego do przebywania w celi o określonej powierzchni, przed ustaleniem, iż doszło do naruszenia jego dóbr osobistych, niezbędne było odniesienie się także do innych okoliczności faktycznych konkretnej sprawy. W orzecnictwie często w tym kontekście wskazuje się na wymiar czasu trwania stanu faktycznego, który może zmierzać do stwierdzenia, iż dobra osobiste osadzonego zostały naruszone. Innymi słowy, krótkotrwałe naruszenie normy związanej z powierzchnią przypadającą na osadzonego w wymiarze nie mniejszym niż 3m², przy

braku innych szczególnych dolegliwości, może uzasadniać przyjęcie, iż nie doszło do naruszenia dobra osobistego w postaci godności osadzonego.

Zastrzeżenie powyższe nie miało jednak doniosłego znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie, w sytuacji w której z akt sprawy wynika w sposób jednoznaczny, iż przebywanie przez powoda w przeludnionych celach nie było sytuacją wyjątkową lecz nagminną (o czym dalej).

W ocenie Sądu Apelacyjnego, w okolicznościach analizowanej sprawy doszło zatem do naruszenia dóbr osobistych powoda w postaci jego godności. Jednocześnie naruszenie to nosiło znamiona bezprawności.

Podkreślić w tym miejscu należy, że art. 24 § 1 k.c. częściowo przerzuca ciężar dowodu na pozwanego, który musi wykazać, że jego działania godzące w dobra osobiste innej osoby, nie były bezprawne. W uzasadnieniu wyroku z dnia 28 lutego 2007r. (sygn. akt V CSK 431/06) Sąd Najwyższy stwierdził, że stanowisko, zgodnie z którym obowiązkiem powoda byłoby udowodnienie naruszenia jego dóbr osobistych przez pozwanego oraz tego, że warunki w jakich odbywał karę pozbawienia wolności były niezgodne z art. 248 § 2 k.k.w. i przepisami rozporządzeń wykonawczych, jest niewątpliwym naruszeniem art. 6 w związku z art. 24 k.c. W takiej sprawie to pozwanego obciąża bowiem obowiązek udowodnienia, że działał zgodnie z prawem i nie naruszył dobra osobistego powoda. Ciężar dowodu, że warunki w zakładzie karnym odpowiadały obowiązującym normom i nie doszło do naruszenia dóbr osobistych, spoczywa zatem na pozwanym. Podkreślił to również Europejski Trybunał Praw Człowieka w orzeczeniach wydanych na gruncie art.3 EKPCz wskazując, że to na państwie spoczywa ciężar wykazania, iż doznane przez osadzonego w zakładzie karnym cierpienia i urazy nie zostały spowodowane postępowaniem władz (wyrok z dnia 4 grudnia 1995 r. w sprawie nr 42/1994/289/591 oraz decyzja z dnia 13 listopada 2003 r. w sprawie O. przeciwko Polsce).

Zgodnie z art. 110 § 2 k.k.w. powierzchnia w celi mieszkalnej, przypadająca na skazanego, wynosi nie mniej niż 3 m². Cele wyposaża się w odpowiedni sprzęt kwaterunkowy zapewniający skazanemu osobne miejsce do spania, odpowiednie warunki higieny, dostateczny dopływ powietrza i odpowiednią do pory roku temperaturę, według norm określonych dla pomieszczeń mieszkalnych, a także oświetlenie odpowiednie do czytania i wykonywania pracy. Naruszenie powyższej normy, wynikającej z przyjętych przez Polskę zobowiązań międzynarodowych, co do zasady powinno zostać uznane zatem za działanie bezprawne w rozumieniu art. 24 k.c.

Zwrócić należy jednakże uwagę, że zarówno na gruncie uchylonego już art. 248 k.k.w., jak i obecnie obowiązującego art. 110 § 2a i 2b k.k.w., ustawodawca przewidział sytuacje, których wystąpienie może uzasadniać uchylenie bezprawności działania. Zgodnie z uchylonym art. 248 § 1 k.k.w. (utracił moc z dniem 6 grudnia 2009 roku) w szczególnie uzasadnionych wypadkach dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego mógł umieścić osadzonych, na czas określony, w warunkach, w których powierzchnia w celi na jedną osobę wynosi mniej niż 3 m². Pozwany nie wykazał jednakże, aby w przypadku powoda zachodziły szczególne okoliczności uzasadniające osadzenie go w przeludnionych celach, w warunkach uniemożliwiających zachowanie minimum prywatności oraz zapewnienie w miarę godnych warunków spożywania posiłków i wykonywania zabiegów higienicznych. Szczególne okoliczności, o jakich mowa w art. 248 § 1 k.k.w. to sytuacje wyjątkowe, wymuszające przez czas ściśle określony odstępstwo od norm wymienionych w tym przepisie i nie wynikające ze złej organizacji funkcjonowania zakładów karnych (np. pożar, zalanie pomieszczeń, zagrożenie katastrofą budowlaną, konieczność natychmiastowego remontu). Przewidziane odstępstwo od najmniejszego wymiaru powierzchni celi ma charakter wyjątku, a zatem dla zastosowania go należy dochować wszystkich wymogów wynikających z art. 248 k.k.w. W odniesieniu do każdego odstępstwa od najniższej normy w szczególności podać należy, czy i jakie zaistniały "szczególnie uzasadnione wypadki". Samo "przeludnienie" jednostek penitencjarnych, mające charakter powszechny w skali kraju, nie jest wystarczające z tego punktu widzenia, nie jest zresztą nawet przyczyną, lecz efektem innych zjawisk. (por. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 22 kwietnia 2010 r. sygn. akt I ACa 10/10 LEX nr 1120342 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 17 marca 2010r., sygn. akt II CSK 486/09, LEX nr 599534). Następnie należy wskazać, że aktualnie obowiązujący art. 110 § 2a i § 2b k.k.w. wprowadza jeszcze dalej idące ograniczenia, np. epidemia, stan wojenny, stan wyjątkowy, czy stan klęski żywiołowej. Z całą pewnością nie można zaliczyć do szczególnych okoliczności permanentnego wykorzystywania przepisu, który jako szczególny powinien podlegać wykładni zawężającej, jako remedium na niedostatki budżetowe więziennictwa

czy też w celu uniknięcia konieczności poszukiwania skutecznego rozwiązania problemu przeludnienia w zakładach karnych. Fakt, że dyrektor zakładu karnego samodzielnie nie był w stanie przeprowadzić takich działań, nie wyklucza bezprawności Skarbu Państwa jako pozwanego i wynikającej z tego odpowiedzialności. Pozwany nie wykazał zresztą, aby w jednostkach penitencjarnych w T. czy P. w sposób ciągły istniały jakieś szczególne, niemożliwe do rozwiązania we własnym zakresie sytuacje uzasadniające stałe korzystanie z wyjątkowego rozwiązania przewidzianego w art. 248 § 1 k.k.w., a po 6 grudnia 2009 r. - że istniały szczególne okoliczności określone w art. 110 § 2a i 2b k.k.w.

W niniejszej sprawie wątpliwości nie budził fakt stałego przeludnienia w jednostce penitencjarnej w T.. Twierdzenia powoda w tym zakresie znajdują potwierdzenie w zawiadomieniach kierowanych przez Dyrektora AŚ w T. do sędziego penitencjarnego sprawującego nadzór nad tą jednostką (k. 156-165). Do akt sprawy załączony został nadto wykaz zawierający konkretne okresy w których w celi o powierzchni 7,90 m² przebywało trzech osadzonych (k.203). Suma tych okresów stanowi około 1/3 okresu pobytu powoda w tej jednostce.

Natomiast w odniesieniu do Zakładu Karnego w P. wskazać należy, że fakt, iż zakłady karne nie prowadzą odpowiedniej ewidencji lub że – jak to miało miejsce w niniejszej sprawie (jak twierdzi skarżący) – zachowywana jest ona przez okres nie dłuższy niż rok, wobec czego jednostki penitencjarne nie potrafią udzielić ścisłej informacji, w jakim czasie i przy jakim przekroczeniu dopuszczalnej liczby osadzonych odbywał karę powód, nie może wywoływać dla niego negatywnych skutków procesowych i materialnoprawnych (por. uzasadnienie powołanego już wyżej wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2007r., V CSK 431/06). Jednocześnie treści notatki z dnia 2 grudnia 2011 roku (k.189), z której wynika, że powód przebywał w jednostce penitencjarnej w P. w okresie od 25 listopada 2008 roku do 29 czerwca 2011 roku, przy czym „osadzony w trakcie pobytu w tutejszej jednostce od 22.06.2009 roku nie przebywał w celach, w których nie była zapewniona wymagana norma powierzchni 3 m²”, nie sposób interpretować inaczej, niż tylko, że w okresie od 25 listopada 2008 roku do 22 czerwca 2009 roku (a więc blisko 7 miesięcy z 2 lat i 7 miesięcy osadzenia) norma ta nie była zachowana. Pozwany nie zdołał zatem udowodnić, by standardy zostały w omawianym okresie zachowane.

Stwierdzenie przez Sąd Okręgowy, iż powszechnie znana jest kwestia przeludnienia w jednostkach penitencjarnych nie miało znaczenia dla rozstrzygnięcia, w sytuacji w której materiał dowodowy zgromadzony w aktach sprawy (w szczególności pisma kierowane do Sędziego Penitencjarnego) wykazywał w sposób niewątpliwy, iż w omawianych jednostkach penitencjarnych w T. i P., przeludnienie miało miejsce. Dokumentacja zgromadzona w aktach sprawy pozwalała także w sposób dostateczny przestawić warunki sanitarno – bytowe w jakich osadzeni w tych jednostkach przebywają, bez konieczności odwoływania się do wiedzy powszechnej. Sąd Okręgowy nie oparł przy tym rozstrzygnięcia na okoliczności złych warunków sanitarno - bytowych osadzonych, lecz na fakcie długotrwałego ograniczenia powierzchni jaką osadzony miał do dyspozycji. Wobec powyższego zarzut skarżącego naruszenia art. 228 k.p.c. okazał się być nieskuteczny.

W takim stanie rzeczy, uznać należało, że pozwany nie wykazał, aby jego działanie nie było bezprawne.

Nie wymaga głębszego uzasadnienia, uznanie przez Sąd Apelacyjny za całkowicie chybiony zarzutu skarżącego, iż brak składanych przez powoda skarg na warunki bytowe podczas pobytu w jednostkach penitencjarnych, można utożsamiać z wyrażeniem zgody na naruszenie dóbr osobistych osadzonego w postaci jego godności. Wystarczy tu jedynie wskazać, iż osadzony nie ma możliwości swobodnego decydowania o warunkach w jakich godziłby się odbywać karę pozbawienia wolności.

Niezasadny okazał się być także zarzut skarżącego zmierzający do wykazania, iż zgłoszone roszczenie stanowi nadużycie prawa podmiotowego przez powoda (naruszenie art. 5 k.c.). Brak funduszy na organizację przez państwo opieki zdrowotnej lub opieki nad dziećmi w żłobku w żaden sposób nie uzasadnia łamania norm wynikających z k.k.w. oraz przyjętych przez Polskę zobowiązań międzynarodowych, na czele z Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Europejską Konwencją Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Brak odpowiedniej liczby miejsc w zakładach karnych nie pozbawia cech bezprawności, mającego charakter długotrwały lub wręcz permanentny, osadzenia w warunkach naruszających wyżej omawiane normy. Sąd Apelacyjny w pełni podziela

przy tym pogląd Sądu Najwyższego, iż nadmierne zagęszczenie celi może samo w sobie być kwalifikowane jako traktowanie niehumanitarne (tak Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 17 marca 2010r., sygn. akt II CSK 486/09, LEX nr 599534). Umieszczenie zbyt wielu osób w celi, zwłaszcza w przypadku braku lub istnienia niewystarczającego wydzielenia części sanitarnej, niewątpliwie narusza prawo do godnego odbywania przez osadzonego kary pozbawienia wolności. Przebywanie w warunkach nadmiernego zagęszczenia pociąga za sobą ograniczenia w utrzymaniu odpowiedniej higieny, jak również uniemożliwia zachowanie niezbędnej intymności. Długotrwałe przebywanie ponadnormatywnej liczby osób na małej powierzchni sprzyja powstawaniu konfliktów, negatywnie oddziałując na psychikę osadzonych. Brak odpowiedniej przestrzeni życiowej utrudnia poruszanie się po celi, w której osadzeni spędzają przeważającą część dnia oraz uniemożliwia skazanym przechowywanie rzeczy osobistych, co stanowi dla osoby osadzonej dodatkową dolegliwość, wykraczającą poza ramy wymierzonej mu kary pozbawienia wolności. Tym samym, w zgłoszonym przez powoda roszczeniu Sąd Apelacyjny nie dopatrywał się naruszenia art. 5 k.c.

W takim stanie rzeczy, roszczenie powoda zasługiwało na uwzględnienie co do zasady. Uznając, że powód odbywał karę pozbawienia wolności w warunkach naruszających jego godność osobistą, zgodnie z art. 448 k.c. w zw. z art. 24 k.c. należało zatem przyznać mu stosowne zadośćuczynienie, stanowiące adekwatną rekompensatę negatywnych przeżyć wynikających z naruszenia jego dóbr osobistych.

Skarżący kwestionował rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego co do zasady, nie zaś co do wysokości przyznanej przez Sąd I instancji kwoty tytułem zadośćuczynienia. Wobec braku argumentacji skarżącego w tym zakresie, kwota przyznanego zadośćuczynienia nie podlegała zmianie.

Odnosząc się jeszcze do argumentacji apelacji, kwestionującej zastosowanie przez Sąd I instancji, przy rozliczaniu kosztów postępowania, art. 102 k.p.c. - i w tym zakresie Sąd Apelacyjny nie znalazł uzasadnienia dla podnoszonych twierdzeń. W okolicznościach faktycznych sprawy, sytuacja materialna powoda i jego brak zdolności zarobkowych w warunkach pozbawienia wolności, pozwalały na przyjęcie, iż zachodzi tu szczególnie uzasadniona okoliczność, warunkująca zastosowanie art. 102 k.p.c. Należy przy tym zwrócić uwagę, iż roszczenie powoda okazało się być słuszne co do zasady, zaś ustalenie wysokości zadośćuczynienia w związku z doznaną krzywdą nie należy do zagadnień prostych, szczególnie w sytuacji gdy powód dochodzi roszczeń samodzielnie, bez pomocy zawodowego pełnomocnika.

Z uwagi na powyższe, na podstawie art. 385 k.p.c., Sąd Apelacyjny orzekł jak w sentencji.